

REGIONALNA SOCIOLOGIJA: OD MAKROREGIJE DO MIKROREGIJE

Sažetak: *U prvome dijelu rada se definiraju glavni pojmovi vezani za pojam regije i njeno unutrašnje funkcioniranje (regionalni centar, subregionalni centar, mikroregionalni centar, centri razvojnog područja i podcentri). Zatim se daje jedna vrlo kompleksna definicija grada. U nastavku se opisuje porječje Krke kao subregija i ukazuje na promjene do kojih je došlo na tom području u posljednjih dvadesetak godina.*

Ključne riječi: *regija, regionalni centar, centri razvojnog područja, grad, porječje Krke*

Pojam „regija“ potječe od latinske riječi *regio, regionis* što znači područje, određeni teritorij s nizom specifičnih karakteristika. Taj teritorij se može definirati pomoću prirodnih karakteristika, ali i pomoću gospodarskih, fizionomskih, planskih, nodalno-funkcionalnih, analitičkih, administrativnih, pa i društvenih. Regija može biti homogena, ali i heterogena. Neki je definiraju kao određeni teritorij s nizom specifičnih administrativnih, ekonomskih i prirodnih karakteristika. To je takva prostorna jedinica u kojoj prebiva neka društvena skupina. Takva definicija se uvijek povezuje s pojmom centralnog grada, a odnosi između grada i regije nisu jednosmjerni već dvosmjerni. Dok grad regiji organizira određene funkcije, regija gradu nudi proizvodne resurse i radnu snagu. Odnosi između grada i regije su vrlo frekventni i komplementarni.

Danas je o ovome odnosu prisutna teza o nodalno-funkcionalnoj regiji kao otvorenom sustavu čije su granice fleksibilne (Vresk, 1980.; Vresk, 2002.).

Pojam regije se može definirati i sociološki. Polazeći od tog pristupa, regija se može definirati kao jedno geografsko područje u kojem se razvijaju određene vrste gospodarske aktivnosti, gdje postoji stanovita mreža prometnica povezanih centralnih i gravitirajućih naselja, što u perspektivi ima šansu daljnjeg planskog razvijanja, u kojemu stanovništvo ima specifičan način života, vjerovanja i običaja.

Budući da unutar regije postoje ne samo ruralna nego i druga urbana naselja, ali i prostori pod šumama, poljoprivredom, prometnicama i drugim sadržajima koji imaju svoje utjecajne granice, u socijalnoj geografiji se najčešće govori o njihovoj relativnosti i hijerarhičnosti – od makroregije preko regije, subregije do makroregije. Na nižim razinama govori se o centrima razvojnih područja i podcentrima.

Granice porječja Krke su vrlo relativne. One se mogu uvjetno proširiti i na porječja Zrmanje i Cetine, jer je izvor Krke u izrazitoj blizini ovih izvorišta, koja su povezana podzemnim tokovima. Porječje Krke je nešto šire od granica Šibensko-kninske županije, jer obuhvaća i područje potoka Vrba, koji izvire i dijelom teče u Splitsko-dalmatinskoj županiji, a ulijeva se u rijeku Čikolu. Prema popisu stanovništva iz 2001. godine to je područje imalo 114.500 stanovnika (to je bilo 2,58 posto stanovništva Hrvatske), a prema popisu iz 1991. godine broj stanovnika je bio znatno veći – oko 154.000 stanovnika¹.

Gledajući šire, *makroregionalni centar* je nodus koji ima utjecaj na najširi prostor i organizira najviše funkcije kao što su sveučilišta, znanstveni instituti i zavodi, klinički bolnički centri, kulturne institucije najviše razine te veliki trgovački centri. U slučaju Porječja to je Split, koji je doskora bio makroregionalni centar dalmatinske makroregije.

Regionalni centar u užem smislu ima užu gravitaciju od makroregionalnog centra organizirajući funkcije nižeg reda kao što su pojedini fakulteti ili više škole, različiti neznanstveni zavodi, bolnice, kulturne institucije. U slučaju Porječja, funkciju regionalnog centra imaju Split i Zadar s odgovarajućim institucijama.

Subregionalni centar ima suženu gravitaciju i organizira funkcije još nižeg reda, kao što su srednje i više škole, neznanstveni zavodi, domovi zdravlja, opće bolnice i kulturne institucije najnižeg reda. U slučaju Porječja, subregionalni centar je Šibenik s gravitacijom ograničenom na područja bivših općina Šibenik, Knin i Drniš.

Mikroregionalni centar ima samo lokalne funkcije svakodnevnog radnog, potrošačkog, kulturnog i administrativno-političkog karaktera. U području Porječja takav karakter ima pet gradova: Šibenik, Vodice, Skradin, Drniš i Knin.

Centri razvojnog područja su ruralna centralna naselja koja imaju neke od sadržaja poput osmogodišnje škole, mjesnog ureda, zdravstvene stanice, samoposluge, poljoprivredne zadruge, a čija je gravitacija ograničena samo na okolna sela. U zadnje vrijeme se u njima razvijaju tzv. radne zone (npr. Oklaj u Promini, Drinovci u Miljevcima, Unešić u Zagori itd.).

---

¹ Više o kretanjima i promjenama stanovništva u Pokrčju vidjeti u radovima S. Bjelajac (2008.) Naselja i kretanja stanovništva u porječju Krke, *Godišnjak Titius 1* (1):227-257. i S. Bjelajac (2009.) Strukturalne promjene stanovništva porječja Krke u razdoblju 1991.-2001. *Godišnjak Titius 2* (2):253-274

Podcentri imaju sadržaje najniže razine. To su u principu četverogodišnja osnovna škola, ambulanta (koja radi povremeno), trgovina mješovite robe i slično.

Budući da porječje Krke predstavlja subregionalnu cjelinu s ograničenom gravitacijom, razni autori se o njemu različito izjašnjavaju. Tako se u Geografiji SR Hrvatske (Cvitanović /ur./, 1974.) tvrdi da Porječje spada u regiju. Međutim, novija istraživanja (Filipić, 1984.; Šimunović, 1986.). Porječje određuju kao subregiju sa subregionalnim centrom u Šibeniku, a u tom je smislu ono i administrativno-politički definirano kao Šibensko-kninska županija, s dodatkom porječju još sedam naselja iz Splitsko-dalmatinske županije. Možda bi trebalo uključiti i poneko naselje iz Zadarske županije s obzirom na porječje Zrmanje.

Sociološki gledano, grad je istovremeno i zavisna i nezavisna varijabla šireg regionalnog prostora. Sustav gradova tako određuje i unutarnju strukturu centralnog grada s ekonomskim i neekonomskim aktivnostima koje on razvija za regiju.

Ustanovljena je pravilnost između funkcija i veličine grada odnosno njihova prostiranja. Uslužne funkcije se lociraju na položaju realizacije maksimalnog profita, a centri nižega reda se smještaju u zaleđu centara višega reda i ovise o njima. Tako se uspostavlja hijerarhija centralnih mjesta, a svaki centar višeg reda osigurava i funkciju nižega reda i grupu kompleksnih funkcija.

Prema tome, može se reći da je *grad* takva društvena zajednica koja u regiji predstavlja centralno naselje socijalno heterogene koncentracije stanovništva, sredstava i društvenih odnosa te na njima zasnovanih proizvodnih, političkih i kulturnih institucija, što stvara specifičan način života različit od seoskog te koji upravo zbog socijalne izdiferenciranosti prostora praćenog diferencijacijom uvjeta života, stvara supkulturne cjeline. Grad ne samo da je uvjetovan karakterom i kretanjima u širem regionalnom prostoru, već i on sam širi svoje utjecaje prema regiji, kao što i njegovi pojedini dijelovi stvaraju specifične urbane supkulture u ovisnosti od specifičnih strukturalnih i prostornih karakteristika.

Budući da kroz proces urbanizacije gradovi razvijaju ili transformiraju ruralna u urbana naselja, u kojima se mijenja ekonomska-socijalna i aglomeracijska struktura stanovništva i stvaraju promjene u načinu života, navikama i običajima te odnosima među ljudima, u porječju Krke je gotovo stvorena urbana aglomeracija uzrokovana razvojem turizma na obali (od Pirovca i Vodica do Primoštena i Rogoznice). Međutim, stvorena su i pojedina mješovita naselja za koja je teško reći jesu li urbana ili ruralna, imaju izgled sela, a strukture urbanog stanovništva.

Za razliku od gradskih i mješovitih naselja, seoska su naselja prostorno udaljena od grada i nekada su bila prilično socijalno homogena, iako se u zadnje vrijeme sve više i na selu razvijaju procesi deagrarizacije koji selo također čine

socijalno heterogenim (porast samačkih domaćinstava, umirovljenika i invalida, staračkih domaćinstava, smanjenje broja poljoprivrednika i polutana itd.). Osim toga, selo karakteriziraju neposredni društveni odnosi i socijalna kontrola, tradicionalizam, zemljoradnička kultura i sitnovlasnički odnosi povezani sa siromašnim društvenim životom u relativno prirodnom ambijentu.

Proces urbanizacije može se promatrati i kao proces širenja „gradskog načina života“, bez obzira odvija li se u velikim ili malim koncentracijama, disperziranim punktovima, što je upravo slučaj u području Porječja. To se najčešće svodi na širenje tzv. gradske kulture, utjecaja sredstava masovne komunikacije, razvoja masovnog prometa, razvijanja potrošačkog mentaliteta i slično (Čaldarović, 1987.).

Proces urbanizacije može se pratiti i kroz raznovrsne posljedice među koje se mogu ubrojiti i razlike u stupnju urbaniziranosti (koeficijent urbanizacije koji se mjeri udjelom gradskog stanovništva u ukupnoj populaciji područja), stupnju koncentracije (koeficijent koncentracije), ali i socijalne posljedice urbanizacije (raznolikost stupnja urbaniziranosti, ruralizacija gradova, socijalna diferencijacija i rezidencijalna segregacija, ekološki problemi, problemi novih naselja, bespravne izgradnje, identifikacije i integracije (Čaldarović, 1987.).

Tako je koeficijent urbanizacije u Porječju vrlo nizak, jer je prema popisu stanovništva iz 2001. godine na tome području u gradovima živjelo 51 posto stanovništva (u Hrvatskoj u gradovima živi oko 60 posto stanovništva). U mješovitim naseljima živjelo je 27 posto, a u seoskim naseljima 22 posto stanovništva Porječja. Imajući u vidu pravilo ranga veličine, u Porječju ima pet urbanih naselja relativno neadekvatne veličine (Šibenik, Knin, Vodice, Drniš i Skradin) u odnosu prema centru subregije, kao što je i sam centar subregije u neadekvatnom odnosu prema centrima regije.

Osim gradova i mješovitih naselja, u Porječju se nalazi još 15 općina ruralnog statusa na prostoru kojih ima oko 90 naselja (u njima živi 25.000 stanovnika što je za 18.000 manje nego prije deset godina, tj. 1991. godine). Jedan dio tih stanovnika preselio se u urbana naselja na obali, a dio je otišao nakon Oluje (dio tih Srba se u međuvremenu vratio). S druge strane, doselio se i određeni broj Hrvata iz Bosne i Hercegovine.

To znači da je došlo do drastičnih poremećaja u diferencijalnim strukturama stanovništva po različitim tipovima naselja. Isto tako, došlo je do poremećaja mreže centralnih naselja u prostoru Porječja, jer su neka naselja zbog emigracija izgubila određeni broj stanovnika i sukladno tome izgubila značaj centra razvojnog područja.

LITERATURA:

1. Čaldarović, Ognjen (1987.), *Suvremeno društvo i urbanizacija*, Školska knjiga, Zagreb.
2. Cvitanović, /ur./ (1974.), *Geografija SR Hrvatske*, knj. 6, Školska knjiga, Zagreb.
3. Filipić, Petar (1984.), Osnovne tendencije dosadašnjeg i elementi strategije daljnjeg razvoja Dalmacije, *Pogledi*, 14 (2,): str. 149 – 162.
4. Šimunović, Ivo (1986.), Između polarizacije i regionalnog ekvilibrija u privrednom razvitku Dalmacije, u Zborniku radova: *Mjesto i uloga Dalmacije u privrednom razvoju Hrvatske*, Ekonomski fakultet, Split.
5. Šimunović, Ivo (1986.), Regionalni razvoj, prostor i okolina, u Zborniku radova: *Split u 2000-oj godini*, Ekonomski fakultet, Split.
6. Šimunović, Ivo (1986.), *Grad u regiji*, Split: Marksistički centar
7. Vresk, Milan (1980.), *Grad i urbanizacija*, Školska knjiga, Zagreb.
8. Vresk, Milan (2002.), *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, Zagreb: Školska knjiga.

Slobodan Bjelajac

UDC: 332.14 (497.5) (282.24 Krka)

316.334.52 (497.5) (282.24 Krka)

Review paper

REGIONAL SOCIOLOGY: FROM MACROREGION TO MICROREGION

Abstract: *The first part of this article includes definitions of the the key terms related to the concept of the region and its internal functioning (the regional center, subregional center, micro regional center, developmental center area and sub-centers). Then it offers a very complex definition of the city. In the continuation it describes the Krka river basin as a subregion and indicates the changes that have occurred in this area over the past twenty years.*

Key words: *region, the regional center, developmental center area, city, the area of river Krka.*

Slobodan Bjelajac

UDC: 332.14 (497.5) (282.24 Krka)

316.334.52 (497.5) (282.24 Krka)

Lavoro chiaro

SOCIOLOGIA REGIONALE: DA MACROREGIONE A MICROREGIONE

Riassunto: *Nella prima parte del lavoro si definiscono le principali nozioni relative al concetto di regione e al suo funzionamento interno (centro regionale, centro subregionale, centro microregionale, aree di sviluppo e sub centri). Poi si dà una definizione molto complessa della città. È descritto anche il bacino di Cherca come una subregione e s'indicano i cambiamenti che si sono verificati in questo settore negli ultimi venti anni.*

Parole chiave: *regione, centro regionale, aree di sviluppo, città, bacino di Cherca*